

σαν με παραμορφωμένες τις καρδιές. Θα εξακολουθούσαμε να ρίχνουμε βροχή τις βόμβες και να πουλάμε όπλα αν είχαμε κατανοήσει, αν είχαμε νοιαστεί; Πώς μπορεί ο πρόεδρός μας και χρησιμοποιεί ακόμη τη λέξη «επίθεση» τόσο απέρσκεπτα, σαν μια κίνηση σ' ένα παιχνίδι ντάμας, τώρα που ξυπνήσαμε βλέποντας τη λέξη αυτή στις δικές μας εφημερίδες, να χρησιμοποιείται κατ' αυτόν τον τρόπο: *Επίθεση στην Αμερική*.

Ασφαλώς ο κόσμος όλος νοιώθει οδύνη για μας τούτη τη στιγμή. Και ασφαλώς επίσης ελπίζει να έχουμε διδαχτεί, από τη γέυση του δικού μας αίματος, ότι κάθε πόλεμος και κερδίζεται και χάνεται, και ότι κάθε απώλεια είναι μια καθαρή, υψηλή νότα αγωνίας, σαν μια μάνα που τραγουδάει σ' ένα αδειανό κρεβάτι. Οι θνητοί πολίτες ενός πλανήτη προ-

σέχονται την ώρα αυτή ότι θα θυμηθούμε, καλύτερα από κάθε άλλη φορά στο παρελθόν, ότι κανένα είδος βόμβας που έχει ποτέ κατασκευαστεί δεν πρόκειται να εξαλείψει το μίσος.

Η ερώτηση «Θα συμβεί αυτό και σε μένα;» είναι, λυπάμαι που το λέω, η λάθος ερώτηση. Πάντοτε ήταν.

(μτφρ: ΓΑ)

H Barbara Kingsolver είναι μυθιστοριογράφος· αντλεί τα θέματα και τους χαρακτήρες της από τη ζωή στο περιθώριο της μεσο-Αμερικής. Τελευταίο της βιβλίο είναι το μπεστσέλλερ *The Poisonwood Bible*.

ΚΑΛΩΣΟΡΙΣΑΤΕ ΣΤΗΝ ΕΡΗΜΟ ΤΟΥ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΥ* Slavoj Žižek

Η ΑΠΟΛΥΤΗ αμερικανική παρανοϊκή φαντασίωση συνίσταται σε έναν άνθρωπο που ζει σε μian ιδυλλιακή μικρή πόλη της Καλιφόρνιας, έναν καταναλωτικό παράδεισο, και ξαφνικά αρχίζει να υποπεύεται ότι ο κόσμος στον οποίο ζει είναι πλαστός, ένα θέαμα σκηνοθετημένο για να τον πείσει ότι ζει σε έναν πραγματικό κόσμο, ενώ όλοι οι περι αυτόν είναι στην πραγματικότητα ηθοποιοί και κομπάρσοι. Το πιο πρόσφατο παράδειγμα της παράνοιας αυτής είναι η ταινία του Peter Weir *The Truman Show* (1998). Στο έργο αυτό υποδύεται ο Jim Carey τον υπάλληλο σε μια κωμόπολη ο οποίος ανακαλύπτει σταδιακά την αλήθεια, ότι δηλαδή είναι ο πρωταγωνιστής ενός τηλεοπτικού θεάματος που μεταδίδεται εικοσιτέσσερις ώρες το εικοσιτετράωρο: η πόλη του είναι σκηνικό στημένο σε ένα τεράστιο υπαίθριο στούντιο, και οι κάμερες τον παρακολουθούν διαρκώς. Μεταξύ των προδρόμων της ταινίας αυτής αξίζει να αναφερθεί η ταινία του Phillip K. Dick *Time out of joint* (1959). Εδώ ο ήρωας ζει την απλή καθημερινή του ζωή σε μian ιδυλλιακή κωμόπολη της Καλιφόρνιας στο τέλος της δεκαετίας του πενήντα και ανακαλύπτει σταδιακά ότι ολόκληρη η πόλη είναι μια φενάκη που σκηνοθετήθηκε μόνο και μόνο για να αισθάνεται εκείνος ευτυχής. Το υποσυνείδητο θέμα και των δύο ταινιών συνοψίζεται στο ότι ο καλιφορνέζικος καταναλωτικός παράδεισος του ύστερου καπιταλισμού είναι, εξ αιτίας ακριβώς της υπερ-πραγματικότητάς του, κατά κάποιον τρόπο *μη-πραγματικός*, άνευ ουσίας, στερούμενος της αδρανείας των υλικών σωμάτων.

Δεν πρόκειται λοιπόν μόνο για το ότι το Χόλυγουντ σκηνοθετεί μια προσομοίωση της πραγματικής ζωής που στερείται του βάρους και της αδρανείας της υλικότητας· στην καταναλωτική κοινωνία του ύστερου καπιταλισμού αποκτά κατά κάποιον τρόπο η ίδια η «πραγματική κοινωνική ζωή» τα χαρακτηριστικά μιας σκηνοθετημένης απάτης, με τους γείτονές μας να συ-

μπεριφέρονται στην «πραγματική» ζωή σαν ηθοποιοί και κομπάρσοι. . . Κι εδώ πάλι, η έσχατη αλήθεια του ωφελμιστικού, αποπνευματωποιημένου σύμπαντος του καπιταλισμού είναι η απο-υλοποίηση της ίδιας της «πραγματικής ζωής», η αναστροφή της σε ένα φασματικό *show*. Ο Christopher Isherwood απέδωσε την πλασματικότητα της αμερικανικής καθημερινότητας με το παράδειγμα του δωματίου μοτέλ ως εξής: «Τα αμερικανικά μοτέλ είναι μη-πραγματικά! [...] Είναι συνειδητά διαμορφωμένα έτσι ώστε να είναι μη-πραγματικά. [...] Οι Ευρωπαίοι μάς μισούν επειδή έχουμε αποσυρθεί και ζούμε μέσα στις διαφημίσεις μας, σαν τους ερημίτες που καταφεύγουν στις σπηλιές τους για διαλογισμό». Η ιδέα της «σφαίρας» του Peter Sloterdijk υλοποιείται εδώ στην κυριολεξία της, μια γιγαντιαία μεταλλική σφαίρα που περιβάλλει και απομονώνει ολόκληρη την πόλη. Χρόνια πριν, μια σειρά από ταινίες επιστημονικής φαντασίας, όπως το *Zardoz* και το *Logan's Run*, προείπαν τη σημερινή μεταμοντέρνα κατάσταση επεκτείνοντας τη φαντασίωση αυτή σε συλλογικό επίπεδο: μια αποκομμένη ομάδα που ζει την ασηπτική της ζωή σε μian απομονωμένη περιοχή επιθυμεί διαρκώς την εμπειρία του πραγματικού κόσμου της υλικής φθοράς.

Η επιτυχημένη ταινία των αδελφών Wachowski *Matrix* (1999) ανέπτυξε τη λογική αυτή στο έπακρό της: η υλική πραγματικότητα της οποίας όλοι έχουμε την εμπειρία και βλέπουμε γύρω μας είναι μια εικονική πραγματικότητα που την παρήγαγε και την συντονίζει ένας γιγαντιαίος mega-υπολογιστής με τον οποίο είμαστε όλοι συνδεδεμένοι. Καθώς ο ήρωας (που τον υποδύεται ο Keanu Reeves) ξυπνάει στην «πραγματική πραγματικότητα», βλέπει ένα απελπιστικό τοπίο διάσπαρτο από καμμένα ερείπια – ό,τι απέμεινε από το Σικάγο μετά από έναν πλανητικό πόλεμο. Ο ηγέτης της αντίστασης, ο Μορφέας, τον χαιρετίζει με τα ειρωνικά λόγια: «Καλωσόρισες στην έρημο του πραγματικού». Αυτό που συνέβη στη Νέα Υόρκη την 11η Σεπτεμβρίου δεν ήταν άραγε κάτι το παρεμφερές; Η «έρημος του πραγματικού» αποκαλύφθηκε στα μάτια των κατοίκων της πόλης αυτής· κι εμείς, διεφθαρμένοι από το Χόλυγουντ, όταν είδαμε τις τηλεοπτικές λήψεις των πύργων που κατέρρεαν, δεν

μπορούσαμε παρά να σκεφτούμε τις τρομακτικότερες σκηνές των μεγάλων ταινιών καταστροφής.

Όταν ακούμε να λέγεται ότι οι επιθέσεις ήταν ένας εντελής απροσδόκητος συγκλονισμός, ότι συνέβη το αδιανόητο, το αδύνατο, θα πρέπει να θυμόμαστε την άλλη καταλυτική καταστροφή των αρχών του 20ου αιώνα, εκείνη του *Τιτανικού*. Και εκείνη συγκλόνισε, το έδαφος όμως για τον κλονισμό εκείνο είχε ήδη προετοιμαστεί σε ιδεολογικές φαντασιώσεις, καθώς ο *Τιτανικός* ήταν το σύμβολο της ισχύος του βιομηχανικού πολιτισμού του 19ου αιώνα. Δεν ισχύει το ίδιο και για τις πρόσφατες επιθέσεις; Όχι μόνο μας βομβάρδιζαν όλους τα μέσα αδιάκοπα με τις αναλύσεις τους για την τρομοκρατική απειλή· η απειλή αυτή είχε προφανώς και τη λιβιδινική της διάσταση – δεν έχουμε παρά να σκεφτούμε τις συναφείς ταινίες, από το *Escape from New York* μέχρι το *Independence Day*. Αυτός είναι ο λόγος που η κατάρρευση των Διδύμων Πύργων συσχετίστηκε κατ' επανάληψιν με τις ταινίες καταστροφής του Χόλυγουντ: το αδιανόητο που συνέβη ήταν ήδη αντικείμενο της φαντασίας: κατά κάποιον τρόπο η Αμερική έπαθε ό,τι είχε φαντασιώσει, κι αυτό ήταν η μεγαλύτερη έκπληξη.

Ακριβώς δε τώρα, τη στιγμή που αντιμετωπίζουμε την ωμή Πραγματικότητα μιας καταστροφής, οφείλουμε να αναλογιστούμε τις ιδεολογικές και φαντασματικές συντεταγμένες που καθορίζουν την πρόσληψή της. Εάν πράγματι έχει η κατάρρευση των Διδύμων Πύργων κάτι το συμβολικό, αυτό συνίσταται λιγότερο στην παλαιομοδίτικη ιδέα του «κέντρου του χρηματιστηριακού κεφαλαίου» και πολύ περισσότερο στο ότι οι δύο Πύργοι αντιπροσώπευαν το κέντρο του *εικονικού* καπιταλισμού, της χρηματιστηριακής κερδοσκοπίας που έχει αποδεσμευτεί από τη σφαίρα της υλικής παραγωγής. Ο συντριπτικός αντίκτυπος των εκρήξεων μπορεί να εξηγηθεί μόνο με βάση τη συννοριακή γραμμή που χωρίζει σήμερα τον ψηφιοποιημένο Πρώτο Κόσμο από την τριτοκοσμική «έρημο του Πραγματικού». Την ιδέα ότι ένας απαίσιος δράστης μας απειλεί όλους διαρκώς με ολική καταστροφή την παράγει η συνείδηση ότι ζούμε σε ένα μονωμένο τεχνητό σύμπαν.

Δεν είναι συνεπώς ο Οσάμα Μπιν Λάντεν, ο εικαζόμενος εγκέφαλος πίσω από τα πλήγματα, το ζωντανό ανάλογο του Ernst Stavro Blofeld, του αρχιεγκληματία στις περισσότερες ταινίες Τζαίμς Μποντ, στόχος του οποίου είναι η καταστροφή του κόσμου; Οφείλουμε εδώ να θυμηθούμε ότι ο μοναδικός τόπος στις χολυγουντιανές ταινίες όπου βλέπουμε την παραγωγική διαδικασία σε όλη της την ένταση κάνει την εμφάνισή του όταν ο Τζαίμς Μποντ καταφέρνει να διεισδύσει στο μυστικό άντρο του αρχιεγκληματία και εντοπίζει το εργοτάξιο μιας έντονης παραγωγικής δραστηριότητας (απόσταξη και συσκευασία ναρκωτικών, κατασκευή ενός πυραύλου που πρόκειται να καταστρέψει τη Νέα Υόρκη...). Όταν αργότερα ο αρχιεγκληματίας έχει συλλάβει τον Τζαίμς Μποντ και τον ξαναεί μεσα στο παράνομο εργοστάσιό του – δεν έρχεται εδώ το Χόλυγουντ πολύ κοντά στον σοσιαλιστικό ρεαλισμό και τη δοξαστική του παρουσίαση της εργοστασιακής παραγωγής; Η λειτουργία της επέμβασης του Μποντ είναι βέβαια να τινάξει το παραγωγικό αυτό κέντρο στον αέρα, επιτρέποντας σ' εμάς τους θεατές να επιστρέψουμε στην πλασματική καθημερινότητα της ύπαρξής μας σε έναν κόσμο με την εργατική τάξη «υπό εξαφάνισιν». Και δεν αληθεύει ότι η βία αυτή που κατευθύνεται εναντίον του απειλητικού Έξω, αντιστρόφως, με την έκρηξη των Διδύμων Πύργων, σε πλήγμα εναντίον μας;

Οι Αμερικανοί αισθάνονται την ασφαλή Σφαίρα στην οποία ζουν να απειλείται Έξωθεν από τρομοκράτες εισβολείς που είναι έτοιμοι να αυθουσιαστούν ανενδοίαστα αλλά και δειλοί, διαβολικά ευφυείς αλλά και πρωτόγονοι βάρβαροι. Κάθε φορά που αντιμετωπίζουμε ένα τέτοιο καθαρά κακόβουλο Έξω, οφείλουμε να βρίσκουμε το κουράγιο να προσπογράφουμε το μάθημα του Έγγελου, και να αναγνωρίζουμε σε αυτό το καθαρό Έξω την απεσταγμένη εκδοχή της δικής μας ουσίας. Κατά τους τελευταίους πέντε αιώνες, η (σχετική) ευημερία και ειρήνη της «πολιτισμένης» Δύσης είχε ως αντίτιμο την εξαγωγή αδιάτακτης βίας και καταστροφής στο «βαρβαρικό» Έξω: η μακρία ιστορία από την κατάκτηση της Αμερικής έως το μακελλείο στο Κογκό. Όσο απάνθρωπο και άκαρδο κι αν αυτό μπορεί να ακουστεί, δεν πρέπει επίσης να ξεχνάμε ότι ο καθαυτό αντίκτυπος των επιθέσεων αυτών είναι λιγότερο επί του πραγματικού και πολύ περισσότερο επί του συμβολικού: Οι Ηνωμένες Πολιτείες πήραν μια γέυση αυτού που συμβαίνει ολόγυρα στον κόσμο σε καθημερινή βάση, από το Σεράγεβο (ίσαμε το Γκρόζνι, από τη Ρουάντα και το Κογκό ίσαμε τη Σιέρα Λεόνε. Στην Αφρική πεθαίνουν από το AIDS κάθε μέρα περισσότεροι άνθρωποι από όσοι χάθηκαν στους γκρεμισμένους Πύργους, και ο θάνατός τους θα μπορούσε να είχε αποφευχθεί με μικρό σχετικά χρηματικό κόστος. Εάν δε προσθέσει κανείς στον τρόπο της Νέας Υόρκης ομαδικούς βιασμούς και μια δωδεκάδα ελευθερούς σκοπευτές να πυροβολούν αδιακρίτως τους περαστικούς, αποκτά τότε μια ιδέα για το πώς ήταν τα πράγματα στο Σεράγεβο πριν από δέκα χρόνια.

Μόνο στη θέα των καταρρεόντων Πύργων μπορέσαμε να αισθανθούμε πόσο ψεύτικα είναι τα τηλεοπτικά *reality shows*: ακόμη και όταν οι εκπομπές αυτές φιλοδοξούν να είναι «γνήσιες», οι άνθρωποι σε αυτές δεν παύουν να υποκρίνονται – υποκρίνονται απλώς τους εαυτούς τους. Η συνήθης διευκρίνηση στα μυθιστορήματα («Τα πρόσωπα του παρόντος κειμένου είναι φανταστικά και κάθε τους ομοιότητα με πραγματικά πρόσωπα είναι συμπτωματική») ισχύει και για τους μετέχοντες στις σαμπουπραγματικότητες. Οι χαρακτήρες που βλέπουμε σ' αυτές είναι φανταστικοί, ακόμη κι όταν παίζουν τους εαυτούς τους σαν να ήταν πραγματικοί. Είναι βέβαια δυνατόν η «επιστροφή στην πραγματικότητα» να γίνει αντικείμενο ποικίλων παρερμηνειών: Ακούμε ήδη συντηρητικούς σχολιαστές να λένε ότι η ανοικτοσύνη μας μάς καθιστά ευάλωτους και ότι για τον λόγο αυτό πρέπει να θυσιάσουμε ορισμένες από τις ελευθερίες μας που θα μπορούσαν να τις «καταχραστούν» οι εχθροί της ελευθερίας. Τη λογική αυτή πρέπει να την απορρίψουμε. Μήπως δεν είναι αλήθεια ότι τα «ανοικτά» μας κράτη του Πρώτου Κόσμου είναι τα πλέον ελεγχόμενα σ' όλη την ιστορία της ανθρωπότητας; Στη Μεγάλη Βρετανία όλοι οι δημόσιοι χώροι, από τα λεωφορεία έως τα εμπορικά κέντρα, επιτηρούνται διαρκώς από βιντεοκάμερες.

Δεξιοί σχολιαστές, όπως ο George Will, έσπευσαν επίσης να διακηρύξουν το τέλος των αμερικανικών «διακοπών από την ιστορία» – το σοκ της πραγματικότητας συνέθλιψε, κατ' αυτούς, τον γυάλινο πύργο της φιλελεύθερης ανεκτικής στάσης, όπως άλλωστε και τα πρωτεία που αποδίδουν οι Cultural Studies στην κειμενικότητα. Τώρα, υποστηρίζουν, είμαστε υποχρεωμένοι να ανταποδώσουμε το κτύπημα, να αντιμετωπίσουμε πραγματικούς εχθρούς στον πραγματικό κόσμο. Σε ποιον, όμως, να ανταποδώσουμε το κτύπημα; Οποιαδήποτε κι αν είναι τα αντίποινα, ποτέ δεν πρόκειται να βρουν τον *σωστό* στόχο, ποτέ δεν πρόκειται να μας ικανοποιήσουν

* Η παρούσα μετάφραση αποτελεί τη σύνθεση δύο εκδοχών του κειμένου του Žižek, μιας πρώτης ηλεκτρονικής με ημερομηνία 14 Σεπτεμβρίου, και μιας δεύτερης, πιο επεξεργασμένης εκδοχής, που δημοσιεύτηκε στην εβδομαδιαία *Die Zeit* της 20ης Σεπτεμβρίου 2001, αρ. 39.

πλήρως. Το φαιδρόν μιας αμερικανικής επίθεσης εναντίον του Αφγανιστάν αποκαλύπτεται αμέσως: εάν η μεγαλύτερη δύναμη στον κόσμο καταστρέψει μια από τις φτωχότερες χώρες, όπου οι αγρότες αγωνίζονται στα άγονα βουνά για την επιβίωση, δεν θα έχουμε να κάνουμε με το υπέρτατο παράδειγμα της εκδραμάτισης (*acting out*) του ανίκανου; Με μια άλλη έννοια το Αφγανιστάν είναι ιδανικός στόχος: μια χώρα που είναι ήδη ούτως ή άλλως ερείπια και στάχτη, η οποία μέσα στα τελευταία είκοσι χρόνια καταστράφηκε κατ' επανάληψιν. Θα έπρεπε μήπως το Αφγανιστάν να επιλεγεί και στη βάση οικονομικών υπολογισμών; Δεν είναι η καλύτερη αντίδραση να ξεθυμάνει ο ισχυρός την οργή του σε μια χώρα για την οποία κανείς δεν ενδιαφέρεται και όπου δεν υπάρχει τίποτε για να καταστραφεί; Η πιθανή επιλογή του Αφγανιστάν θυμίζει δυστυχώς το ανέκδοτο με τον τρελλό, ο οποίος ψάχνει το χαμένο κλειδί του κάτω από έναν φανοστάτη: στο ερώτημα γιατί ψάχνει εκεί, αφού το είχε χάσει σε μια σκοτεινή γωνιά παρατέρα, αποκρίνεται: «Μα, σε δυνατό φως ψάχνει κανείς ευκολότερα!»

Όποιος ενδίδει στις πιέσεις για άμεση δράση και αντίποινα παραγνωρίζει την πραγματική διάσταση εκείνου που συνέβη την 11η Σεπτεμβρίου. Τα αντίποινα θα μας βαυκαλίσουν με την ιδέα ότι κατ' ουσίαν τίποτε δεν έχει αλλάξει. Κι όμως, η πραγματική μακροπρόθεσμη απειλή συνίσταται σε πρόσθετες πράξεις μαζικής τρομοκρατίας. Σκέφτεται κανείς τον βακτηριολογικό πόλεμο, τη χρήση δηλητηριωδών αερίων, την προοπτική μιας γενετικής τρομοκρατίας (την ανάπτυξη δηλητηριωδών τα οποία βλέπουν μόνο άνθρωπος με ένα συγκεκριμένο γονιδίωμα). Αντί να δράσει κανείς απερίσκεπτα, θα έπρεπε να θέσει στον εαυτό του το ακόλουθο ερώτημα: Ποια θα είναι η σημασία της λέξης «πόλεμος» τον 21ο αιώνα, όταν δεν υπάρχουν ούτε κράτη ούτε ταυτίσιμες εγκληματικές συμμορίες;

Η πλατιά διαδεδομένη σήμερα ιδέα της «σύγκρουσης των πολιτισμών» εμπεριέχει μια μερική αλήθεια. Αρκεί να σκεφτεί κανείς την έκπληξη του μέσου Αμερικανού: «Πώς είναι δυνατόν οι άνθρωποι αυτοί να αδιαφορούν τόσο πολύ για την ίδια τους τη ζωή;» Δεν είναι όμως η ανάστροφη πλευρά της ίδιας έκπληξης το λυπηρό γεγονός ότι εμείς, στις χώρες του Πρώτου Κόσμου, δυσκολευόμαστε όλο και περισσότερο να διανοηθούμε μια δημόσια ή καθολική υπόθεση χάριν της οποίας θα είμαστε διατεθειμένοι να θυσιάσουμε τη ζωή μας; Όταν, μετά τα κτυπήματα, ακόμη και ο ίδιος ο υπουργός εξωτερικών των Ταλιμπάν είπε ότι μπορεί «να νιώσει τον πόνο» των παιδιών της Αμερικής, δεν επικύρωσε την ηγεμονική ιδεολογική αξίωση αυτής της χαρακτηριστικής φράσης του Μπιλ Κλίντον; Δεν αληθεύει ότι το χάσμα σήμερα μεταξύ του Πρώτου και του Τρίτου Κόσμου εντοπίζεται όλο και περισσότερο στη στενή οριογραμμή της ακόλουθης αντίθεσης: από τη μια μεριά να διδάγει κανείς μια μακρά και ικανοποιημένη ζωή γεμάτη από υλικά και πολιτισμικά αγαθά, ενώ από την άλλη να αφιερώνει την ίδια του τη ζωή σε μια υπερβατική υπόθεση;

Είναι εν τούτοις η ιδέα μιας «σύγκρουσης πολιτισμών» εσφαλμένη. Αυτό που βιώνουμε σήμερα είναι συγκρούσεις στο εσωτερικό κάθε πολιτισμού. Ακόμη και μια βιαστική ματιά στη συγκριτική ιστορία του Ισλάμ και της Χριστιανοσύνης μάς δείχνει ότι στο ζήτημα των «ανθρωπίνων δικαιωμάτων» έχει το Ισλάμ αρκετά καλύτερες επιδόσεις από τη Χριστιανοσύνη. Στη διάρκεια των περασμένων αιώνων το Ισλάμ υπήρξε σαφώς ανεκτικότερο απέναντι στις άλλες θρησκείες απ' ό,τι η Χριστιανοσύνη. Πρέπει επίσης να θυμηθούμε ότι κατά τον Μεσαίωνα ανακτήσαμε πρό-

σβαση στην ελληνική μας κληρονομιά μέσω των Αράβων. Χωρίς να θέλω επ' ουδενί να δικαιολογήσω τις τρομοκρατικές ενέργειες, τα γεγονότα αυτά αποδεικνύουν σαφώς ότι δεν έχουμε να κάνουμε με μια ουσιώδη έκφανση του Ισλάμ «καθεαυτού», αλλά με ένα προϊόν των νεωτερικών κοινωνικοπολιτικών συνθηκών.

Δεν πρέπει επίσης να λησμονούμε ότι και στον βαθύ πυρήνα της Αμερικής υπάρχει ένας παρεμφερής φανατισμός. Είναι πάνω από δύο εκατομμύρια οι «φονταμενταλιστές» της λαϊκιστικής δεξιάς, οι οποίοι, νομιμοποιημένοι από τον Χριστιανισμό (όπως εκείνοι τον καταλαβαίνουν), ασκούν τη δική τους τρομοκρατία. Τι θα πρέπει να σκεφτούμε για την αντίδραση των αιδεσιμοτάτων Jerry Falwell και Pat Robertson, οι οποίοι θεώρησαν τη δολοφονική επίθεση θεϊκό σημείο δια του οποίου τιμωρήθηκαν οι Αμερικανοί για τις αμαρτίες τους; Αποτελεί, επιπλέον, και η ιδέα ότι η Αμερική αποτελεί λιμένα ασφαλείας σκέτη φαντασίωση. Ένας Νεοϋορκέζος έλεγε ότι μετά τις επιθέσεις κανείς πια δεν μπορεί να κινείται στους δρόμους της πόλης με ασφάλεια. Η ειρωνία στα λεγόμενά του είναι ότι, πολύ πριν από τις τρομοκρατικές επιθέσεις, οι δρόμοι της Νέας Υόρκης ήταν γνωστοί για τους κινδύνους που εγκυμονούσαν – τον κίνδυνο να δεχτεί κανείς επίθεση ή, το λιγότερο, να ληστευτεί. Αν μη τι άλλο, η 11η Σεπτεμβρίου γέννησε ένα νέο αίσθημα αλληλεγγύης. Η σκηνή νεαροί Αφρο-αμερικανοί να βοηθούν έναν ηλικιωμένο Εβραίο κύριο να διασχίσει τον δρόμο θα ήταν αδιανόητη πριν από μερικές μόνο μέρες, και οι σκηνές σαν κι αυτή είναι πολλές.

Τώρα, στις ημέρες αμέσως μετά τις επιθέσεις, είναι σαν να βρισκόμαστε στο μοναδικό εκείνο χρονικό διάστημα μεταξύ ενός τραυματικού γεγονότος και του συμβολικού του αντικτύπου, όπως εκείνη η βραχύτατη στιγμή που ακολουθεί ένα βαθύ κόψιμο αλλά προηγείται της συνειδητοποίησης του πόνου σε όλη του τη ένταση – στο διάστημα αυτό παραμένει ανοικτό το πώς θα συμβολοποιηθούν τα γεγονότα, το ποια θα είναι η συμβολική τους επενέργεια, το ποιές αντιδράσεις θα δικαιολογήσουν. Ακόμη κι εδώ, τις στιγμές αυτές της μέγιστης έντασης, η σύνδεση αυτή δεν είναι αυτόματη αλλά ενδεχομενική. Ήδη εμφανίστηκαν οι πρώτοι κακοί οιωνοί, όπως η αιφνίδια νεκρανάσταση της παλιάς ψυχροπολεμικής έννοιας του «ελευθέρου κόσμου»: ο αγώνας τώρα παρουσιάζεται ως αγώνας μεταξύ του «ελευθέρου κόσμου» και των δυνάμεων του σκότους. Η ερώτηση που τίθεται εν προκειμένω έχει ως εξής: Ποιος ανήκει εν τω αὐτῷ περιπτώσει στον «ανελεύθερο κόσμο»; Αποτελούν, παραδείγματος χάριν, η Κίνα ή η Αίγυπτος μέρος αυτού του ελευθέρου κόσμου; Το μήνυμα βέβαια είναι ότι ανανεώνεται η παλιά διάκριση μεταξύ των δημοκρατικών χωρών της Δύσης και όλων των άλλων. Την επαύριο των επιθέσεων έλαβα ένα μήνυμα από ένα περιοδικό που επρόκειτο σύντομα να δημοσιεύσει ένα εκτενές κείμενό μου για τον Λένιν: είχαν αποφασίσει να αναβάλουν τη δημοσίευση. Προαγγελία ενός «*Berufsverbot*» που θα μπορούσε να είναι πολύ πιο έντονο και ευρύ από ό,τι ήταν στη Γερμανία κατά τη δεκαετία του εξήντα; Τις μέρες αυτές ακούγεται συχνά η πρόταση ότι ο αγώνας πρόκειται τώρα να διεξαχθεί για τη δημοκρατία: σύμφωνα, αλλά όχι ακριβώς με την έννοια που συνήθως η πρόταση αυτή γίνεται κατανοητή. Ήδη μου έχουν γράψει αριστεροί φίλοι ότι θα ήταν φρονιμότερο στους χαλεπούς αυτούς καιρούς να περιορίσουμε τα σχέδιά μας. Αντί όμως να προσπαθούμε να καλύψουμε το κεφάλι μας, τώρα είναι η στιγμή να αποδείξουμε ότι η Αριστερά προσφέρει μια καλύτερη ανάλυση – αλ-

λιώς ας παραδεχτεί εξ αρχής την πολιτική και ηθική της ήττα μπροστά στον έμπρακτο ηρωισμό εντελώς φυσιολογικών ανθρώπων (όπως οι επιβάτες του τέταρτου αεροσκάφους, οι οποίοι, σε ένα κορυφαίο παράδειγμα έλλογης ηθικής συμπεριφοράς, κατανίκησαν τους αεροπειρατές και προκάλεσαν την πρόωγη συντριβή του σκάφους: Όταν κανείς είναι καταδικασμένος σε έναν άμεσο θάνατο, οφείλει να βρει τη δύναμη να πεθάνει κατά τρόπο που να αποτρέπει τον θάνατο άλλων).

Και τι να πούμε για την πρόταση που ηχεί στα αυτιά μας από όλες τις κατευθύνσεις: «Μετά την 11η Σεπτεμβρίου τίποτε δεν θα είναι όπως πριν»; Εντελώς χαρακτηριστικά, η πρόταση ποτέ δεν αποσφαηνίζεται: δεν είναι παρά μια κενή χειρονομία με την οποία θέλει κανείς να πει κάτι το «βαθύ», χωρίς να ξέρει ακριβώς περί τίνος πρόκειται. Η πρώτη μας αντίδραση επ' αυτού θα έπρεπε συνεπώς να είναι: Αλήθεια; Δεν ισχύει πολύ περισσότερο ότι το μοναδικό πράγμα που έχει πραγματικά αλλάξει συνίσταται στο ότι η Αμερική εξαναγκάστηκε να λάβει υπ' όψη της τον κόσμο, μέρος του οποίου είναι και εκείνη;

Από την άλλη πλευρά, τέτοιες αντιληπτικές αλλαγές δεν παραμένουν ποτέ χωρίς επακόλουθα, καθώς ο τρόπος με τον οποίο βλέπουμε την κατάσταση μας καθορίζει και τον τρόπο της δράσης μας. Ας αναλογιστούμε τις διαδικασίες κατάρρευσης πολιτικών καθεστώτων, φερ' ειπείν των κομμουνιστικών καθεστώτων στην Ανατολική Ευρώπη κατά τη δεκαετία του ενενήντα: Σε μια καθορισμένη στιγμή ο κόσμος απέκτησε ξαφνικά συνείδηση του γεγονότος ότι το παιχνίδι είχε κριθεί, ότι οι κομμουνιστές είχαν χάσει. Η ρήξη ήταν καθαρά συμβολική, «στην πραγματικότητα» τίποτε δεν είχε αλλάξει, κι όμως από τη στιγμή εκείνη μέχρι την πλήρη κατάρρευση του καθεστώτος ήταν μόνο ζήτημα ημερών. Τι θα γινόταν εάν την 11η Σεπτεμβρίου είχε *πραγματικά* συμβεί κάτι συγκρίσιμο;

Δεν γνωρίζουμε ακόμη τι επακόλουθα θα έχει το συμβάν αυτό για την οικονομία, την ιδεολογία, την πολιτική και τον πόλεμο: ένα όμως είναι βέβαιο: Οι ΗΠΑ, οι οποίες μέχρι τότε θεωρούσαν τον εαυτό τους σαν ένα νησί που εξαιρείτο από τη βία αυτού του είδους, κι έβλεπαν παράμοιες καταστάσεις μόνο από την ασφαλή απόσταση της τηλεοπτικής οθόνης, έχουν τώρα πληγεί άμεσα. Το δίλημμα τίθεται λοιπόν ως εξής: θα αποφασίσουν οι Αμερικανοί να οχυρώσουν ακόμη περισσότερο τη

«σφαίρα» τους, ή θα αναλάβουν το ρίσκο να ξεμυτίσουν από αυτήν; Είτε η Αμερική θα επιμείνει στη βαθύτατη ανήθικη στάση του «Γιατί να μας συμβεί αυτό; Εδώ τέτοια πράγματα δεν συμβαίνουν!» και θα θωρακιστεί ακόμη περισσότερο, πράγμα που θα οδηγήσει σε μεγαλύτερη επιθετικότητα εναντίον του απειλητικού Έξω – δηλαδή, σε ένα παρανοϊκό *acting out*. Είτε η Αμερική θα διακινδυνεύσει επί τέλους να κάνει το βήμα μέσα από το φαντασματικό παραπέτασμα που τη χωρίζει από τον Έξω Κόσμο, θα παραδεχτεί την άφιξη της στον Πραγματικό κόσμο και θα κάνει την κατά πολύ καθυστερημένη κίνηση από το «Κάτι τέτοιο δεν θα έπρεπε να συμβαίνει εδώ!» στο «Κάτι τέτοιο δεν θα έπρεπε να συμβαίνει *πουθενά!*». Εδώ έγκειται το αληθινό μάθημα της επίθεσης: ο μόνος τρόπος για να εξασφαλίσει κανείς ότι κάτι τέτοιο δεν θα συμβεί ξανά εδώ είναι να αποτρέψει την εκδήλωσή του και *οπουδήποτε αλλού*.

«Οι διακοπές από την ιστορία» της Αμερικής ήταν απάτη. Η ειρήνη της Αμερικής είχε ως αντίτιμο καταστροφές αλλού. Τις ημέρες αυτές ο δεσπόζων τρόπος θέασης είναι εκείνος της αθώας ματιάς η οποία αντικρύζει ένα ανείπωτο κακό που εισβάλλει έξωθεν: και σ' αυτήν την περίπτωση θα πρέπει να βρούμε τη δύναμη να εφαρμόσουμε το γνωστό απόφθεγμα του Έγγελου ότι το κακό εμφιλοχωρεί ακόμη και στην ίδια την αθώα ματιά που βλέπει παντού γύρω της το κακό.

Κατά τον προεκλογικό αγώνα ο πρόεδρος Bush είχε ονομάσει τον Ιησού Χριστό ως το σημαντικότερο πρόσωπο στη ζωή του. Τώρα έχει τη μοναδική ευκαιρία να αποδείξει ότι το εννοούσε πραγματικά: για εκείνον, όπως και για όλους τους Αμερικανούς, το «Αγάπα τον πλησίον σου!» σημαίνει σήμερα «Αγάπα τους μουσουλμάνους!», ή δεν σημαίνει τίποτε απολύτως.

(μτφρ: ΓΑ)

Ο Slavoj Žižek είναι καθηγητής φιλοσοφίας στο Πανεπιστήμιο της Λιουμπλιάνας και διευθύνει στο Kulturwissenschaftliche Institut της Έσσης ερευνητικό πρόγραμμα με αντικείμενο τις «αντινομίες του μετανεωτερικού λόγου». Εντελώς πρόσφατα κυκλοφόρησαν τα βιβλία του *On Belief, The Fright of Real Tears* και *The Fragile Absolute*.